

Vienas jauniausių Lietuvos laisvės kovotojų, Lokio rinktinės įkūrėjas leitenantas M. Kazanas gimė 1925 m. rugpjūčio 22 d. Jaskoniškėse, Dusetų vls (į šiaurę nuo Dusetų). Jo tėvas Afanasijus Kazanas, vietinis rusas – Lietuvos kariuomenės kapitonas (1898-1953 08 01) iš Rusteikių k., motina – Sofija Kazakevičiūtė-Kazanienė suvalkietė iš Kalvarijos – politinė kalinė, tremtinė. 1940 m. šeima persikėlė į Zarasus. Sūnus Igorį ir Mykolą bei dukrą Liudmilą jie išauklėjo meilės ir patriotizmo savo Tėvynei Lietuvai dvasia. Vyresnysis sūnus Igoris (1923-1943) drauge su tėvu aktyviai kovojo zarasiečių birželio sukilėlių būryje. Vėliau dirbo policijos vachmistru. 1943 m. liepos 8 d. susišaudyme su M. Melninkaitės sovietiniais diversantais Dūkšto apylinkėse buvo sunkiai sužeistas ir kitą dieną mirė. Motiną Sofiją 1944 m. spalio 8 d. okupantai suėmė. 1945 m. sausio 15 d. karinis tribunolas ją nuteisė sušaudyti. Vėliau ši bausmė buvo pakeista 10-čia metų kalėjimo. Ji buvo kalinama Gorkio srities Suchobezdnaja lageryje. Į Lietuvą Sofija grįžo 1994 metais. Mirė Vilniuje 1994 m. Tėvas Afanasijus Kazanas, Lietuvos kariuomenės kapitonas, 1941 m. birželio sukilimo dalyvis. Nuo 1943 m. jis kovojo fronte vokiečių pusėje. 1945 m. prie Karaliaučiaus pateko į rusų nelaisvę, buvo nuteistas 10 m. lagerių ir 5 m. tremties. Jį ištrėmė į Uchtą, o vėliau perkėlė į Vorkutą. 1953 m. liepos mėn. jį išrinko sukilėlių Vorkutos kalinių komiteto nariu. Afanasijus žuvo 1953 m. rugpjūčio mėn. 1 d. malšinant sukilimą.

Ltn. M. Kazanas-Mutka, Siaubas

1944 m. M. Kazanas įstojo į gen. P. Plechavičiaus Vietinę rinktinę ir išvyko į karo mokyklą Marijampolėje. Kuomet vokiečių karo vadovybė Vietinę rinktinę išformavo, M. Kazanas grįžo į tėviškę. Jis buvo Tėvynės apsaugos rinktinės savanoris, kartu su tėvu Afanasijumi Kazanu jis prisidėjo prie Lietuvos laisvės armijos (LLA) kūrimo, dalyvavo Sedos-Mažeikių kautynėse prieš Raudonąją armiją, tačiau prastai ginkluoti jie negalėjo deramai pasipriešinti rusų tankams.

Vokiečių okupacijos metais M. Kazanas aktyviai dalyvavo pagrindinės spaudos leidyboje. Laisvės kovų dalyvis R. Strazdas prisimena: „Mano tėvas tuo metu tarnavo savisaugos dalinyje, Mutkos tėvas-fronte vokiečių daliniuose. Mūsų šeima gestapui nekėlė įtarimo, todėl pas mus, vadovaujant A. Daugelėi, buvo įrengta pagrindinė spaustuvėlė, kurioje buvo leidžiamas „Nepriklausomos Lietuvos“ laikraštėlis. Laikraštį redagavo mokytojas Viktoras Strazdas, mano brolis, Jonas Rūkas, Osvaldas Šileikis ir Albinas Daugelė. Mutka gerai dirbo rankine spausdinimo mašinėle, o Daugelė - šapirografu. Man tada buvo 13 metų. Mutkos ir Daugelės prisaikdintas tapau jų ryšininku. Kai būdavo spausdinamas laikraštėlis, aš gatvėje eidavau sargybą, o paskui nešdavau leidinį, įsidėjęs į pieno bidoną, į kaimą pas Mutkos nurodytą ūkininką. <...> Frontui priartėjus, Mutka pradėjo organizuoti vyrus ir ginklus.“

1944 m. lapkričio mėn. Zarasų apskrities vakarinėje dalyje M. Kazana-Mutka subūrė partizanų Vyčio kuopą. Vėliau šios kuopos pagrindu jis įkūrė Lokio rinktinę. Vieną pirmųjų šiose apylinkėse. Buriant žemiečius į kovą prieš okupantus atsiskleidė M. Kazano, kaip puikaus partizaninio karo stratego ir taktiko brožai, nes jis jau turėjo kario patirtį. Tuo netruko įsitikinti okupantai ir vietiniai jų pakalikai. NKVD operatyvinėse ataskaitose į Vilnių rašoma, kad Zarasų krašte jau 1944 m. rugpjūčio mėn. veikė partizanų būrys. Zarasų aps. viršininkas mjr. Michailovas su nerimu informavo savo viršininkus sostinėje: „1944 m. rugpjūčio iš 16-os į 17-tą, antrą val. nakties, kėsintasi netikėtai užpulti Zarasų kalėjimo sargybinius ir išvaduoti suimtuosius. Tarp banditų ir sargybinių įvyko susišaudymas, jie buvo išblaškyti ir dingo. Vienas banditas, manoma, buvo sužeistas į ranką, nes išmetė automata. Spėjama, kad tai buvo Kazano būrys.“ Nuo Zarasų kalėjimo užpuolimo prasidėjo reguliari informacija apie M. Kazano-Mutkos, Siaubo laisvės kovotojų būrį, kuris buvo aktyviausias ir didžiausias visoje Zarasų apskrityje. Tuo metu jie daugiausia laikėsi Antazavės šile.

Zarasų apskrities okupantų valdžia buvo sunerimusi, nes partizanų skaičius augo, o jų veiksmai aktyvėjo. Pateikiame ištrauką iš Utenos MGB sektoriaus pažymos: „1944 m. lapkričio mėn buvo įkurta „gauja“ iš baltalietuvių, kurioje yra 250 asm. Organizatorius ir vadas yra Kazanas Mykolas-Mutka, g 1922 m., kilęs iš Zarasų, rusas, nepartinis, praeityje-aktyvus baudėjas. Jo tėvas Afanasijus Kazanas taip pat yra „bandoj“, tik nežinia kokioje (Čia jie klysta. Jie patys nežinojo, kas pas juos dėjos). A. Kazanas 1945 m. pateko į Raudonosios armijos nelaisvę ir atsidūrė lageryje. Šioje pažymoje klaidingai nurodyta ir M. Kazano gimimo metai. P.G. past.), o M. Kazano motina suimta NKVD ir nuteista aukščiausia bausme. Sesuo, kaip kalbama, gyvena Vilniuje. 1945 m. Streikaus ir Kazano „gaujos“ susijungė ir pasiekė 300 asm., apskaityti 89 asm. Veikia Antazavės, Dusetų ir Imbrado vlsč. miškuose: Šile, Girioje, Sruogiškyje. Miškų plotas – 1883 ha. „Gauja“ ginkluota: 12 rankinių kulkosvaidžių; 1 minosvaidžių; 1 granatsvaidžių; 30-35 automatais; daugiau kaip 100 vnt. įvairių sistemų šautuvais. Nuo 1945 01 ši „gauja“ įvykdė 27 išpuolius, iš kurių svarbiausi: 1945 05 07 5 km atstumu nuo Dusetų miestelio „banditai“ apšaudė du istrebitelius – Frolovą ir Novikovą,

taip pat vežėją Raugą. Abu istrebiteliai nušauti, o Raugas sužeistas į abi rankas. „Banditai“ pasiėmė 2 nušautųjų automatus, rūbus ir batus“.

Leitenanto M. Kazano vadovaujamas laisvės kovotojų būrys buvo apsistojęs Antazavės šile. Čia pagal visas karybos taisykles, kaip patarė buvęs vokiečių kariuomenės leitenantas, o tada Lietuvos laisvės kovotojas Henrikas Hovė, buvo įrengti apkasai ir lizdai kulkosvaidžiams aplink visą stovyklą. Iškastai keli bunkeriai. Vienas jų didžiausias buvo skirtas štabui. Stovykla buvo gerai saugoma. Pasikeisdami kovotojai budėjo prie miško kelių ir proskynų (kvartalinių linijų) kruopščiai užmaskuotuose stebėjimo postuose. Tolimesnes miško prieigas nuolat stebėjo žvalgai.

Lietuvos kariuomenės kpt. A. Kazanas

1944 m. gruodžio 27-osios ryte prieš M. Kazano laisvės kovotojus okupantai nusiuntė gausias karines pajėgas. Įnirtingas mūšis Antazavės šile vyko visą dieną. Sėkmingai atrėmę gausias enkavedistų atakas, vakarėjant jau ėmė stigti šaudmenų, o nuo įtampos pavargę kovotojai. Aprimus šūviams, M. Kazanas su pavaduotoju medicinos reikalams vokiečių leitenantu Henriku Hove išėjo į žvalgybą. Jie norėjo išsiaiškinti priešų išsidėstymą ir tolimesnius jų ketinimus. Tačiau netikėtai susidūrė su enkavedistų pasala ir abu buvo nesunkiai sužeisti. Teko grįžti pas savus. Jau beveik temstant, partizanai, sumaniai suklaidinę okupantų karius, nepastebėti išėjo iš apsupties. M. Kazano pavaduotojas Vladas Kuzma-Bocmanas prisimena: „Jau visiškai sutemus žiūrėjome karnavalą: pagalbon atvykęs kariuomenės būrys be žvalgybos stojo į kovą su saviškiais. Tik po kruvinių tarpusavio skerdynių „paėmė“ jau seniai apleistą mūsų bunkerį, prarasdami dešimtis nukautų ir sužeistų.“ Zarasų stribai ir NKVD 4-os divizijos vadovybė ilgai aiškinosi šios nesėkmės priežastis, teisinosi prieš patį Bartašiūną, o reziumuodami ataskaitoje nurodė, kad tos operacijos metu jie užmušė 5 banditus, o 40 paėmė į nelaisvę. Kad tai baudėjų melas, liudijo to meto „Nežinomo partizano dienoraštis“ ir vėliau į nelaisvę patekusių partizanų apklausos protokolai. Antazavės mūšyje žuvo partizanas Kairys iš Vainiūnų kaimo, sužeidė į petį M. Kazaną, o į koją – būryje kovojusį vokiečių armijos leitenantą Henriką Hovę. Šiame, viename sėkmingiausių per visą nepriklausomybės kovų

dešimtmetį, mūšyje žuvo daugiau nei 150 MVD kareivių.

Skaudžią netektį M. Kazano kovotojai patyrė vėliau. Pailsėję Marimonto malūne ir Salinių kaime, kitą dieną jie pasidalijo į tris grupes. Balio Pupeikio-Tauro vadovaujama grupė nuėjo Suvieko link. Dusetiškiečiai perėjo į savo miškus, o M. Kazanas su Balio Vaičėno–Liubarto būriu patraukė į Šimonių ir Salagirio miškus. Prie Salų miestelio jie sutiko Naujus 1945 metus ir sausio 7 d. atėjo į Kriaunas. Dalį laisvės kovotojų 1945 m. sausio 8 d. Baršėnų kaime pas Popelį netikėtai apsupo NKVD dalinys. Vyrai traukėsi Sartų ežero ledu, nes kito kelio atsitraukimui nebuvo. Dengdami juos žuvo kulkosvaidininkai Vilius ir Vytautas Zablackai, Antanas Puslys, Jonas Zakarauskas, Jonas Kokinas, Bronius Vaikutis, o ant ežero ledo – Jonas Gražys.

Okupantų saugumas, siekdamas likviduoti M. Kazaną, dar 1944 m. rudenį pasiuntė į Antazavės šilą sovietinės armijos kapitoną Jeremiejų Kazanovą (Afanasijaus Kazano – Mykolo tėvo brolių), kad šis įkalbėtų sūnėną legalizuotis ir išvestų laisvės kovotojus iš miško. Dėdės ir sūnėno pokalbis buvo ilgas ir graudus. Mykolas dėdei pasakė: „Grįžk, dėde, laimingai atgal ir sudiev amžinai. Aš kovojau ir iki galo kovosiu už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę. Žinau, kad žūsiu, bet nesmerk manęs už šį pasiukojimą.“ Apsiverkė abu, apsikabino ir išsiskyrė. Mykolo laisvės kovotojai užrišo sovietų kapitonui akis ir slaptais takeliais išvedė jį iš girios. Sugrįžęs J. Kazanovas žodis žodin perdavė saviesiems sūnėno priesaiką.

1945 m. Birželio 1-7 d. Lokio rinktinės vyrai ilsėjosi Latvijos miškuose, nes ten buvo saugiau. Birželio 7-os naktį jie sugrįžo į Gaidiškių mišką netoli Antazavės. Birželio 9-tą laisvės kovotojai perėjo į Medinės mišką. Birželio 18 d. jie apsistojo Obelių valsčiuje, netoli nuo Degučių kaimo. Iš čia birželio 30 d. perėjo į Kudrių mišką. Gavę žinią, kad į tas apylinkes atvyksta stambūs NKVD kariuomenės daliniai, jie pasidalijo mažomis grupelėmis ir išsiskirstė kas kur. Mykolo Kazano grupelė nuvyko į Jaskoniškių girią ir liepos 7-os naktį nakvojo J. Markelio vištidės palėpėje. Yra duomenų, kad informaciją apie M. Kazano buvimo vietą MGB-istams suteikė garsus MGB agentas J. Markulis–Erelis. Anksti ryte laisvės kovotojus apsupo baudėjai. Kovotojai atkakliai priešinosi. Susišaudymo metu vištidė sudegė. Joje buvo rastos trijų kovotojų liekanos. Juos atpažino suimtas partizanas Lioginas lukošiūnas. Čia žuvo Lokio rinktinės vadas Mykolas Kazanas–Mutka, Siaubas ir laisvės kovotojai Adolfas Bražys (1919 02 11-1945 07 07) bei Jonas Lukošius (1921 06 04-1945 07 07).

Išrašas iš likusios gyvo septyniolikmečio kovotojo Liongino Lukošiuo kvotos protokolo: „Prieš šaudymą mes visi gulėjome ir ilsėjomės. Aš skaičiau knygą, Kazanas su Bražiu miegojo. Kai pradėjo šaudyti, Kazanas, čiupęs granatą metė ją žemyn, po to metėsi prie kulkosvaidžio ir paleido ilgą seriją. Toliau aš nežinau, kas buvo, nes pridengiau galvą pagalve. O kai prasidėjo gaisras, aš buvau išstumtas iš vištidės ir tuoj pat kareivių sučiuptas. Kazanas, Bražys ir mano brolis Jonas Lukošius liko degančioje vištidėje.“ Kai liepsnos apėmė visą šiaudinį pastatėlį ir gintis jau buvo neįmanoma, tada viduje nuaidėjo stiprus sproginimas. Pripuolę enkavedistai vartė žėruojančius nuodėgulus, tarp kurių matėsi sproginimo suplėšyti kovotojų kūnai. Taip žuvo trys beabimiai laisvės kovotojai: Lokio r. vadas ir du jo būrio nariai. Anksti, nesulaukus nė 20-ties metų nutrūko bebaimio Lietuvos patrioto Mykolo Kazano gyvybė

Pateikiame išrašą iš atpažinimo protokolo: „Atpažinimui pakviesti: Juozas Markelis, g. 1998 m., Jaskonių k. gyventojas ir Lionginas Lukošius, g. 1928 m. Salinių k., Antazavės vls. gyventojas. Apžiūrint pirmą lavoną, nustatyta, kad jis smarkiai apdegęs, yra tik kairė ranka, pusė veido nudegę. Atpažintas - Mykolas Kazanas. Apžiūrint antrą lavoną, nustatyta, kad jis yra be galvos, kojų žemiau kelių taip pat nėra. Lionginas Lukošius pagal kūno sudėjimą atpažino savo brolių Juozą Lukošius. Apžiūrint trečiąjį lavoną, nustatyta, kad jis smarkiai apdegęs, be galvos, kojų žemiau kelių ir dešinės rankos iki alkūnės nėra. Ant kairės rankos rastas žiedelis, pagal kurį Lionginas Lukošius atpažino Bražį. Apžiūrint įvykio vietą, rasti 2 kulkosvaidžių ir 1 šautuvo bei trumpųjų ginklų likučiai, kurie yra deformuoti (sproginimų) ir visiškai sugadinti ugnies.“

Žuvusiųjų palaikus okupantai užkasė netoli nuo jų žuvimo vietos. 1989 m. juos surado ir lapkričio 18 d. palaidojo Zarasų r. Antazavės miestelio kapinėse.

2000 m. Mykolui Kazanui buvo pripažintas kario savanorio statusas. Tais pačiais metais Lietuvos KAM įsakymu jam buvo suteiktas majoro laipsnis, o 2001 m. LR Prezidento dekretu jis buvo apdovanotas Vyčio kryžiaus 4-to laipsnio ordinu (po mirties).

Šaltiniai.

1. V. Indrašius. Pasipriešinimas sovietiniams okupantams Zarasų krašte 1944-1945 m. Laisvės kovų archyvas T. 14, Kaunas, 1995 m.
2. Laisvės kovotojų prisiminimai. VIII d. (Sud. R. Kaunietis), „Margi raštai“, 2014 m.
3. Laisvės kovotojų prisiminimai VIII d. (Sud. R. Kaunietis), „Margi raštai“, 2014 m.
4. R. Strazdas. Apie leitenantą Mykolą Kazaną ir kitus. Laisvės kovų archyvas. T. 30, Kaunas, 2001 m.

2017-04-18